

- деятельность руководящего состава в медико-социальных учреждениях полустационарного типа - отделения дневного пребывания, реабилитационные центры;
- работника центра реабилитации для лиц без определенного места жительства, жертв бытового насилия;
- социальные работники, оказывающих услуги на дому.

С 1 января 2021 года в Послании Президента сообщается о повышении зарплаты учителям на 25 % , включая педагогов дошкольного, среднего и высшего образования. Также поэтапно будут повышаться зарплаты медицинским работникам. В 2021 году в республиканском бюджете на повышение заработной платы 247 тысячам медицинских работников заложено 222,3 миллиарда тенге. Если говорить о начислениях обучающимся, то для студентов педагогических направлений стипендия за год увеличена с 21 тысячи до 42 тысяч тенге, а врачи-резиденты и магистранты сферы здравоохранения обеспечены выплатой в 76 951 тенге (в 2019 году-61 561 тенге).

Пандемия коронавируса, которая представляет реальную угрозу жизни и здоровью миллионов людей на планете, побудила законодательные и исполнительные органы многих стран принять чрезвычайные меры. Одни из них были направлены на поддержку граждан в сложных экономических условиях, другие привели к ограничению прав человека (свобода труда, свобода передвижения, право на неприкосновенность частной жизни и др.). В связи с принятием государством нормативных правовых актов, направленных на предотвращение распространения COVID-19, были скорректированы права социального обеспечения: появились новые виды пособий, увеличились размеры традиционных пособий, изменился порядок выдачи справок об инвалидности.

Крайний характер ситуации привел к появлению новых видов социальной помощи населению и изменению традиционных видов, известных правом социального обеспечения. Многие меры социальной поддержки граждан носят разовый или временный характер, рассчитаны на период преодоления объективно существующих трудностей. Эти меры могут варьироваться в зависимости от социально-экономического воздействия пандемии. Существует прогрессивная практика дистанционной регистрации льгот и выплат, а также подтверждения других прав на социальное обеспечение посредством информационно-коммуникационных технологий, мобильной связи.

Таким образом, можно констатировать, что пандемия коронавирусной инфекции стала не столько переломным моментом для всего мира, сколько, по выражению Ричарда Хааса, главы Совета по международным отношениям в США, «промежуточной станцией, к которой общество движется в течение последних нескольких десятилетий» [3, 349]. Пандемия коронавирусной инфекции обозначила основной тренд деятельности мирового сообщества по обеспечению прав человека на жизнь, на охрану здоровья и медицинскую помощь, а также обозначил возросший интерес государства к оказанию социальной помощи.

Литература:

1. Кожаметова А.А. О механизмах социальной защиты населения в Республике Казахстан // Эпоха наука. - 2019. - С. 18-22.
2. Амангельдинова С.Е., Протасова О.В., Горковенко Л.А. Казахстан в новых жизненных реалиях в период пандемии коронавируса // Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования, № 3 (45). - 2020. - С. 13-19.
3. Фирсов Е.Д., Жегалин Л.С. Новая реальность: как изменится мир после пандемии // Вестник Академии знаний, № 39 (4). - 2020. - С. 345-349.

Ә.С. Оралбеков, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, заң факультеті, Мпод-52 тобы, магистрант
(*Ғылыми жетекші – Phd, доктор М.Н. Абыласимов*)

СОТ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУДІҢ ШЫНДЫҚТАРЫ, ҮРДІСТЕРІ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қазақстанда сот жүйесі ел 1991 жылғы 16 желтоқсанда тәуелсіздігін жариялаған соңғы кеңестік республика болғаннан бері қарқынды дамып келеді. 2007 жылы өлім жазасына мораторийден бастап, әсіресе соңғы бірнеше жылда айтарлықтай өзгерістер болды. 2015 жыл реформалардың жеделдетілген бағдарламасының басталуымен ерекшеленді, оның барысында негізгі реформалар

шешімдердің сапасы, тиімділік (бес деңгейлі жүйеден үш деңгейлі жүйеге көшуді қоса алғанда), ең жоғары деңгейдегі судьяларды іріктеу және қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар жүйесін дамыту сияқты мәселелерді шешуге бағытталды. 2018 жылы «Сот төрелігінің жеті түйіні» деп аталатын сот стратегиясы жарияланды.

Сот жүйесі бұрын Қазақстан билігінің үш тармағының ішінде ең аз дамығаны деп айтуға болатын, алайда қазір оны сандақ көрсеткіштерге жүгініп іс жүзінде талқылауға болады.

2018-2019 жылдары Жоғарғы соттың бастамасы бойынша 17 заң жобасы әзірленді, олардың тақырыптары судьялар құрамын жетілдіруден, сот шешімдерінің сапасын арттырудан және сот практикасының біркелкілігін қамтамасыз етуден ауытқып отырды. Жақында қабылданған кейбір заңдар судьяларды іріктеуді қатаңдатуға, сот бағалауын күшейтуге, сот органдарын қайта құруға, сот төрағаларының өкілеттік мерзімдерін шектеуге, цифрлық сот отырыстарын енгізуге және банкроттық рәсімдерді реттеуге қатысты болды. Сондай-ақ, заң жобалары қажетсіз бюрократияны жою, кеңейтілген және тиімді сот отырыстарын қамтамасыз ету және мамандандырылған, соның ішінде отбасылық соттар құру бастамалары арқылы сот төрелігін жүзеге асыратындардың шығындарын азайтты.

Сонымен қатар, Жоғарғы Соттың төрағасы Жақып Асановтың басшылығымен қабылдаған шаралар келесі маңызды мәліметтерге әкелді: 2019 жылы дәлелді себептермен жұмыстан шығарылған судьялар санының 29-ға дейін бұрын-соңды болмаған өсуі байқалды. 2015-2018 жылдары осындай барлығы 29 жағдай ғана орын алды. Тәртіптік істер де 41% - ға өсті. Судьяларға қатысты қылмыстық істер де экспоненциалды түрде 2015 жылы 1-ден 2019 жылы 13-ке дейін өсті.

Барлық осы деректер, жұмыс істеп тұрған сот билігі мен сот қызметкерлері үшін қаншалықты күрделі болса да, соңғы жылдары Қазақстан сот жүйесінің беделіне нұқсан келтірген сыбайлас жемқорлыққа және басқа да проблемаларға қарсы күрес үшін Қазақстан соңғы кезде бастан кешкен реформалаудың ауыр процесін көрсетеді. Басқа шаралар сот талқылауына болжамды қолжетімділіктің болмауына, іс жүргізудегі жиелі бұзушылықтарды және тиісті құқықтық рәсімнің болмауын жоюға бағытталған болатын.

Алдыңғы жүйеге тән проблемалар қоғамдық сенім мен сот жүйесіне деген сенімнің төмен деңгейіне, сондай-ақ сот жүйесінің адалдығы мен тәуелсіздігін халықаралық деңгейде теріс қабылдауға әкелді. Сондықтан жаңа тенденциялар құру және бірқатар салаларда, соның ішінде сот жүйесі мен судьялар персоналындағы өзгерістерді, сот процедураларын жетілдіруді, Жоғарғы Соттың мақсатты жобаларын және сот әкімшілігін жақсартуды енгізу қажеттілігі туындады; бірақ бұл өзгерістер қаншалықты пайдалы болды?

Сот жүйесінің сапасын қамтамасыз ету және арттыру үшін судьялардың тағайындалуын бағалау және қызметіне тұрақты бақылау рәсімдері жетілдірілді. Сот төрелігінің сапасы жөніндегі Комиссия халықаралық танылған параметрлерге негізделген сот бағалауының жаңа тетігін енгізді. Ақпараттық технологиялар судьялар мен сот қызметкерлерінің адалдығы мен тиімділігін, сондай-ақ сот істері мен дәлелдемелердің тұтастығын бақылауда және қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Реформалар шеңберінде сот төрелігінің сапасы жөніндегі Комиссияның міндеттері де кеңейтілді: Комиссия судьяларды кәсіби білімі мен дағдыларын, судьялардың жұмысын, құзыреттілігін және ең маңыздысы этиканы қоса алғанда, 16 параметр бойынша бағалайды. Өз шолуларына негізделе отырып, Комиссияның ұсынымдары мыналарды қамтуы мүмкін: кәсіби құзыреттілікті немесе біліксіздікті тану; қызметте жоғарылату немесе жоғарыламау; және басқа сотқа немесе бөлімшеге ауыстыру. 20 жылдан астам жұмыс өтілі бар судьяларды қоспағанда, барлық судьялар 5 жылда бір рет, қызметтің бірінші жылынан бастап кез-келген жоғарылауға дейін бағаланады. Бұл жаңа әдіс судьялардың тұрақты және мұқият бағалануын қамтамасыз етеді.

2020 жылы ақпанда Халықаралық Сот әкімшілігі қауымдастығының Еуропалық аймақ бойынша өңірлік вице-президенті, Еуропа кеңесінің сарапшысы доктор Пим Альберс БҰҰДБ-Қазақстан мен Дүниежүзілік банктің бірлескен жобасының қолдауымен жаңа әдіснаманы бағалады және ол "халықаралық стандарттар мен озық тәжірибелерге сәйкес келеді және судьялардың жұмысын бағалаудағы инновациялық тәсілдерді, мысалы, судьялардың мінез-құлқы мен коммуникативтік дағдыларын талдау үшін тыңдаулардың аудио-және бейнежазбаларын пайдалану және судьялардың тұлғааралық қасиеттерін, көшбасшылық қасиеттері де қамтиды" [1].

Жобалар ҚР Жоғарғы сотының төрағасы Жақып Асанов бастаған және "Сот төрелігінің 7 түйіні" атты стратегияға сәйкес жүзеге асырылды. Ол 2018 жылдың қаңтарында іске қосылып, өршіл, күрделі және ауқымды реформалар бағдарламасы болды.

Реформалар бағдарламасының тиімділігін қамтамасыз ету үшін мемлекеттік реформалар бағдарламаларын сәтті іске асыру тәжірибесі бар, жоғары бағаланатын және тәжірибелі көшбасшы Ербол Өміралиевтың басқаруымен арнайы команда құрылды. Жоғарғы соттың жұмысына қатысуды және сот жүйесіндегі инновацияларға жәрдемдесуді жалғастырып келе жатқан стратегиялық өзгерістер саласындағы құрметті сарапшы Назгүл Ерғалиева да елеулі үлес қосты.

Реформаларды жүзеге асыру үшін арнайы басқарма, ал әрбір стратегиялық компонент үшін судьялар мен қызметкерлердің жеке жұмыс топтары құрылды. "Сот төрелігінің 7 түйіні" стратегиясын іске асыру үшін қажетті аса маңызды заңнамалық түзетулерді әзірлеу мен насихаттауда ұлттық және халықаралық құқық саласындағы көрнекті сарапшы Аслан Түкиев шешуші рөл атқарды.

«Әділеттіліктің 7 түйіні жобасы» реформаның 7 ауқымды бағдарламасын сипаттайды, атап айтқанда: мінсіз судьялар; үлгілі сот; әділ сот талқылауы; сапалы нәтижелер; ақылды соттар; ашықтық; татуласу (сотқа дейінгі және сотішілік). 2019 жылдың басынан бастап осы үйлестіру орталықтарының әрқайсысын жетілдіруде айтарлықтай өзгерістер болды.

Мінсіз судьялар: бұл судьялардың тәуелсіздігін, жұмыстың жоғары сапасын және жоғары этикалық стандарттарды қамтамасыз етуге қатысты шара болып табылады.

Біліктілік талаптарын орындау үшін судьялыққа үміткерлер біркатар күрделі емтихандарды тапсыруы, 7 немесе 8 судьямен әңгімелесуден өтуі, сонымен қатар Заңның белгілі бір саласына назар аударуы қажет, нәтижесінде судьялыққа үміткерлердің тек 6% - ы алдыңғы 25% - бен салыстырғанда сәтті болады. 2019 жылдың наурызынан бастап судьялардың тәуелсіздігіне кепілдік беретін басқа да құрылымдар құрылды.

Үлгілі сот тиімді сот ісін жүргізуді қамтамасыз етуге қатысты бағыт. 2019 жылы шағымдарды тіркеу үшін азаматтарды қабылдау тәртібі жетілдірілді, бұл азаматтардың мемлекеттік органдармен өзара іс-қимылын жеңілдетеді. Жоғарғы Соттың жанынан арнайы азаматтарды қабылдау орталығы ашылды, бұл қызмет көрсетілетін азаматтар санының 490-дан 1789-ға дейін өсуіне әкелді.

Сапалы нәтижелер деп нақты, дәйекті және уақтылы жазбаша шешімдерді қамтамасыз ету, сондай-ақ сот қаулыларын тез орындау үшін жасалатын қадамдар түсініледі. Осы мақсатқа жету үшін 2018 жылдың қыркүйегінен бастап сот шешімдерінің нақты, құрылымдалған және түсінікті тілді қажет ететін жаңа форматтары енгізілді. Енді судьялар шешімдерді екіұштылықсыз мұқият түсіндіруге және даулы қағаздарда көтерілген әрбір дәлелді қарауға міндетті, бұл қайтадан қоғамдық сенім мен сот жүйесіне деген сенімнің артуына алып келеді.

Ақылды сот-бұл технологиялық тұрғыдан жабдықталған және өкілеттік берілген сот жүйесіне көшу. Сот төрелігіне ыңғайлы қол жеткізу, сондай-ақ сот ісін жүргізуді автоматтандыру, бұл бірінші кезектегі сот қызметкерлеріне сот пайдаланушыларының қажеттіліктерін қанағаттандыруға көңіл бөлуге мүмкіндік береді.

Жоғарғы соттың бұл салада одан әрі амбициясы бар, соның ішінде осы уақытқа дейін тек Шанхай және Пекин соттарында байқалған, жасанды интеллектке (ЖИ) негізделген істер талдауы және болжау құралдары судьяларға арналған сот көмекшісі және сот шешімдерін дайындауға көмектесетін ЖИ құралы.

Ашықтық соттардың қоғамның сенімділігі мен хабардарлығын арттыруды, сондай-ақ сыртқы байланыс арналарының сапасы мен әсерін арттыруды жоспарлауымен байланысты. 2019 жылы ақпараттық-насихаттық қызметке танымал істер бойынша телешоулар, 273 баспасөз брифингтері және бүкіл ел бойынша соттарда 2000-нан астам ашық есік күндері кірді. Онда жұртшылық пен бұқаралық ақпарат құралдары экскурсия өткізе алады. Facebook, Instagram қауымдастықтарын іске қосумен қатар, баспа БАҚ-та 10 000-ға жуық жаңалықтар мақалаларын және интернетте 15 000-нан астам жаңалықтар шығарды. Соттар туралы теріс ақпарат құралдары 2015 жылғы 17,542-ден 2019 жылы 8,362-ге дейін төмендеп, ал оң жаңалықтар саны 3,997-ден 6,887-ге дейін өсті.

Татуласу даулардың алдын алуға және татуласу рәсімдеріне ықпал етуге байланысты. Стратегиялық мақсат дауларды шешудің соттан тыс тетіктерін алға жылжыту болды. Осы мақсатта қазіргі уақытта соттан тыс реттеу орталықтары Қазақстанның 17 өңірінде жұмыс істейді, олардың жалпы саны 47 орталықты құрайды. Нәтижесінде қазіргі уақытта барлық даулардың 28% соттан тыс шешімдер санының әсерлі өсуі болды.

Жоғарғы Соттың стратегиясы мен іске асырылуы дивидендтер төлейтінін көрсетсе де, осы көрсеткіштерді одан әрі арттыру және зерттеулердің сот компоненттерінің елдің жалпы рейтингіне сәйкес келуін қамтамасыз ету үшін қосымша жұмыс жүргізу қажет. Мысалы, Қазақстан жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексында жалпы 55-ші орынға ие, сондықтан оның сот жүйесінің тәуелсіздігі бойынша әлемде 71-ші орын ретіндегі ұстанымы артта қалып отыр. Дегенмен, қазақстан жалпы

бизнесі жүргізу жеңілдігі рейтингінде 77-ші орынды және келісімшарттарды орындауға қатысты 4-ші орынды иеленеді, бұл сот реформалары елдегі реформаларға алып келуі мүмкін екенін көрсетеді.

2020 жылғы наурызда Қазақстан басшылығы бүкіл ел бойынша төтенше жағдай және бірқатар ірі қалаларда қатаң шектеулер енгізді. Азаматтардың сот ғимараттарына баруға мүмкіндігі болмады.

Оқшаулаудың алғашқы күндерінде Жоғарғы Сот жергілікті соттардың іс жүзінде жұмыс істеуі үшін жедел нұсқаулықтар, түзетулер мен технологиялар, сондай-ақ судьялардың, сот қызметкерлерінің, сот отырысына қатысушылардың және сот ғимаратына келушілердің денсаулығы мен өмірін қорғауға бағытталған Төтенше физикалық тыңдауларға арналған нұсқаулықтар шығарды. 2018 жылы орташа есеппен күн сайын 40 онлайн-сот отырысы өтті. 2019 жылы орташа көрсеткіш 110-ға дейін өсті, ал 2020 жылдың қаңтар-ақпан айларында орташа есеппен күніне 150 онлайн сот отырысы өтті.

Төтенше жағдай енгізілгеннен кейінгі бірінші аптада бұл көрсеткіш күніне 1000-ға дейін өсті (бұл барлық сот тыңдауларының 50% құрайды). 6-10 сәуір аралығында бір апта ішінде Қазақстан соттары күніне 2000-ға жуық онлайн-сот отырысын өткізді, бұл барлық сот отырыстарының 99% - ын құрайды. Абсолютті түрде, 12-17 сәуір аралығында 10 800 өткізілген сот отырыстарының тек 9 отырысы сот залында тараптардың тікелей қатысуымен өтті. Бұл шығарындылар байланыс желілеріндегі уақытша үзілістерге немесе айыпталушылардың үйсіз қалғандарына және интернетке кіруге техникалық құралдары жоқ екендігіне байланысты болды. 13 сәуірде бүкіл ел бойынша барлық сот процестері іс жүзінде өтті.

Егер Қазақстан географиялық жағынан Батыс Еуропадан үлкен және қатаң оқшаулануда екенін ескерсек, іске асырудың бұл жылдамдығы одан да әсерлі болады [2].

Соңғы 2 жылда сот төрелігі стратегиясының жеті түйіні көрсеткен әсерлі нәтижелерге, сондай-ақ Жоғарғы Сот Төрағасы мен оның басшысының Қазақстан азаматтары үшін әділ, жылдам және қолжетімді сот төрелігін қамтамасыз етуге тұрақты бейімділігіне негізделі отырып, Қазақстан реформаларды қалай әзірлеуге, іске асыруға, бақылауға алуға және айқын пайыммен, батыл бағдармен және елеулі қосымша ресурстарды қажет етпей түзетуге болатынын айтуға болады. Covid-19 жауабы және бір айдағы 100% онлайн-сот тыңдауларына ауысу мүмкіндігі де реформалардың берік және тамырланған сипаты туралы айтады. Аймақтағы және одан тыс жерлердегі көптеген басқа елдер Қазақстанның Жоғарғы Соты жасаған жұмыстардан, соның ішінде ақпараттық-насихаттық жұмыс және жобаларды басқарудың арнайы кеңсесін өзгерістерді басқару және бақылау үшін пайдалану бойынша жұмыстарынан сабақ ала алады. Соған қарамастан, соттар бірқатар халықаралық рейтингтерде әлі де артта қалып отыр, сондықтан оң өзгерістерді қамтамасыз етуде Жоғарғы Соттың дәлелденген қызметтік тізімін тездету үшін одан әрі инвестициялар қажет болады.

Әдебиет:

1. Альберс П. Судьяның кәсіби қызметін бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдарды бағалауға қатысты жалпы қорытындылар // <http://sud.gov.kz/eng/content/supreme-court-justice-quality-commission>.
2. Сот жүйесін басқару – елдер бойынша пікірлер мен түсініктемелер құрастыру // <https://www.coe.int/en/web/cepej/compilation-comments>.

Сыздықова Л.Н., Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің заң факультетінің 4 курс студенті

(Ғылыми жетекшісі - Р.А.Тоқатов, Академик Е.А.Бөкетов атындағы университетінің азаматтық және еңбек құқығы кафедрасының аға оқушысы)

БАНКТІК ҚАТЫНАСТАРДАҒЫ ПАЙЫЗДАРДЫ РЕТТЕУДІ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Банктік құқықтық қатынастағы банктер ақша, депозит, несие, валюталық, сақтандыру зейнетақы, қор нарығы, қаржылық құралдарымен сауда-саттық жүргізудің ұйымдастырылған жүйесін білдіретін қаржылық несиелік институттар рөлін атқарады. Демек, банк жүйесі қаржылық ресурстарды алушылар-сатып алушылар мен аударушылар-сатушылар арасындағы тікелей байланыстарды қалыптастыратын, сондай-ақ капиталды несие берушілер мен қарыз алушылар арасында мемлекеттің ақша-несие, қаржы саясатына әрі капиталға деген сұраныс пен ұсынысқа сай қайта бөлетін механизм